

УДК 37.013

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ В ПРОЦЕСІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

*Козубовський Ростислав Володимирович
м.Ужгород*

В статті розглядаються питання підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактичної роботи з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки. Акцентується увага на важливості даної проблеми, оскільки відбувається зростання девіацій у молодіжному середовищі. Підкреслюється доцільність формування готовності до профілактичної роботи шляхом залучення студентів до волонтерської діяльності у молодіжних громадських організаціях.

Ключові слова: девіантна поведінка, профілактична робота, готовність, волонтерська діяльність, молодіжні організації.

Упродовж останніх десятиріч в Україні спостерігається зростання девіантних проявів серед неповнолітніх. Серед найбільш поширених девіацій в середовищі неповнолітніх можна назвати бродяжництво, крадіжки, втечі з дому, хуліганство, пра-

впорушення, вживання наркотиків, проституцію. Тривожним є факт залучення до протиправних дій молодших школярів, поступове стирання гендерних відмінностей, зростання організованої групової злочинності.

Отже, цілком очевидно, що питання профілактики девіантної поведінки є надзвичайно актуальними. Різні аспекти цієї проблеми активно досліджуються вітчизняними вченими (О.Джужа, І.Запорожан, Н.Максимова, В.Синьо, В.Тюріна, В.Оржеховська, Т.Федорченко, М.Фіцула та ін.) і їх результати дають підстави говорити про певні здобутки. Водночас, проблема підготовки майбутніх соціальних працівників до попередження девіацій серед неповнолітніх поки що досліджена недостатньо, хоч цілком очевидно, що результативність профілактичної роботи девіантної поведінки учнів багато в чому залежить від рівня підготовки педагогів, соціальних працівників та інших спеціалістів до проведення профілактики.

Аналіз наукової літератури, опитування фахівців дозволяє стверджувати, що успішне вирішення завдань профілактики девіантної поведінки серед молоді неможливе без проведення спеціальної роботи з підготовки педагогів, соціальних працівників, вихователів до профілактичної діяльності з учнями, схильними до девіацій, і в кінцевому рахунку – формування готовності до цього виду діяльності.

Відзначимо, що поняття «готовність» виникло в експериментальній психології в 70-х роках минулого століття, проте й досі залишається дискусійним. В працях таких відомих учених, як К.Платонов, Д.Узнадзе та ін. готовність розглядається як особливий психічний стан, який передбачає мобілізацію всіх сил особистості на виконання певних дій. Готовність виступає як важлива передумова ефективності майбутньої професійної діяльності. Інші науковці (Б.Ломов, О.Петровський) визначають готовність як властивість особистості, сукупність спеціальних знань, умінь, навичок, які зумовлюють здатність виконувати певну діяльність на досить високому рівні. Б.Ананьєв, В.Крутецький, С.Рубінштейн розуміють готовність як підготованість особистості до успішного здійснення конкретного виду професійної діяльності і включають в її зміст емоційно-вольову стійкість, комплекс знань, умінь, навичок, бажання максимально використати їх в діяльності тощо.

Цікавою є позиція вченого А.Щебетенка [1], який використовує поняття «ситуативна» і «завчасна» готовність. Ситуативна готовність розглядається як особливий психічний стан, який характеризується актуалізацією психологічних можливостей, сил людини необхідних для успішних дій в даний інтервал часу (наприклад, психічний стан представника фірми перед переговорами з партнерами). Більш складною є завчасна готовність, яка виникає заздалегідь. В її структуру входять наступні компоненти: позитивне ставлення до професійної діяльності; адекватні вимогам діяльності властивості особистості, її здібності; необхідні знання, уміння, навички; стійкі професійно значимі властивості сприймання, мислення, уваги, емоційно-вольових процесів. Безперечно, в процесі виконання завдання ситуативна і завчасна готовність перебувають у тісній взаємодії, формуючи загальну готовність і визначаючи ефективність діяльності. Проте все ж саме завчасна готовність має вирішальне значення для успішної професійної діяльності.

Отже, незважаючи на деякі відмінності в тлумаченні вченими поняття «готовність», більшість з них включають в структуру готовності знання, уміння, навички, ставлення до майбутньої професії.

Готовність майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів здійснювати профілактичну роботу з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки, є професійною необхідністю, адже від цього в значній мірі залежить успіх їх професійної діяльності і задоволеність результатами власної роботи.

Готовність фахівця до профілактики девіантної поведінки серед молоді можна визначити як особистісний стан, який передбачає наявність у суб'єкта образу, структури дії та постійної спрямованості свідомості на її успішне виконання. Він включає в себе різного роду мотиви, орієнтовані на усвідомлення завдань, моделі ймовірної поведінки, визначення спеціальних способів діяльності, оцінку можливостей у їх співвіднесенні з можливими майбутніми труднощами та необхідністю досягнення певного позитивного результату.

Поняття «готовність» включає три складові: психологічну, теоретичну і практичну готовність.

Психологічна готовність передбачає формування позитивної мотивації на допомогу дітям, схильним до девіантної поведінки, усвідомлення наявності позитивних якостей, властивостей та особливостей у кожного учня і прагнення знайти ці позитивні риси, щоб опиратися на них у подальшій роботі. Це – позитивна установка на співробітництво і формування довірливих відносин у процесі надання допомоги учневі та його сім'ї.

Теоретична готовність характеризується наявністю у фа-

хівців необхідної системи знань про відхилення у поведінці, особливості їх проявів у молодіжному середовищі, причини, що зумовлюють цю поведінку, а також знань щодо психолого-педагогічних засад, змісту і процесу профілактики.

Практична готовність забезпечується формуванням у спеціалістів умінь і навичок організації профілактичної роботи, а також умінь і навичок використання різних форм, засобів та способів цієї роботи.

У процесі дослідження сформованості готовності соціальних працівників і педагогічного персоналу освітніх закладів до профілактичної роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки, встановлено, що переважній більшості з них властивий низький і середній рівень готовності, що вважаємо недостатнім для досягнення позитивних результатів діяльності. Тому важливим завданням професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи є формування у них готовності до роботи з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки в процесі вивчення відповідних теоретичних курсів з педагогіки, психології, соціальної роботи, практичних занять, виробничої практики в соціальних закладах, підготовки курсових, бакалаврських і дипломних робіт, участі у наукових конференціях, а також залучення до волонтерської діяльності.

Саме в процесі залучення до волонтерської діяльності майбутніх соціальних працівників у них формуються відповідні практичні навички профілактичної роботи.

Підкреслимо, що волонтерство є дуже важливою складовою громадянського суспільства. За допомогою волонтерства: в суспільстві підтримуються і підсилюються такі загальнолюдські цінності, як милосердя, турбота, допомога; люди реалізують свої можливості, повністю розкривають свій людський і професійний потенціал; встановлюються зв'язки, які сприяють вирішенню важливих життєвих питань багатьох людей.

У волонтерському русі дуже багато позитивних аспектів, які варто використати у професійній підготовці соціальних працівників. Зокрема, підкреслимо, що волонтери – це не тільки люди-альтруїсти, вони працюють заради здобуття досвіду, спеціальних знань і навичок, установлення важливих особистісно-професійних контактів. Волонтерство дозволяє людині в значній мірі реалізувати почуття особистої громадянської відповідальності. Водночас, волонтерство – це важлива сходинка для подальшого професійного розвитку [2].

Сьогодні значну роль у розвитку волонтерської діяльності виконує студентська молодь. Для молоді волонтерська діяльність стає не тільки способом проведення вільного часу, самореалізації і можливістю принести користь суспільству, але і стимуляцією майбутніх фахівців до професійного зростання і розвитку. Особливо це стосується працівників соціальної сфери, оскільки піклування про людей, надання їм необхідної допомоги є важливою складовою їх професійної діяльності. До речі, як свідчить практика, люди, які прилучилися до волонтерської діяльності у молодому віці, продовжують брати участь у ній впродовж всього життя. Це може бути допомога людям похилого віку, самотнім, інвалідам, дітям-сиротам, дітям, схильним до девіантної поведінки, дітям вулиці тощо.

Якості, які розвиваються у студентів, залучених до волонтерської діяльності, сприяють формуванню професійної спрямованості майбутнього фахівця соціальної роботи. У волонтерській діяльності має місце постійне вдосконалення взаємовідносин з власним внутрішнім духовним «Я»; відбувається включення студентів у процеси самосприйняття (студент пізнає себе як джерело бажань і потреб); самоідентифікація (корекція індивідуальної свідомості при співставленні з іншими особистостями); саморозкриття, самореалізація; формується установка на подолання труднощів у професійній діяльності [3].

Оскільки дуже важливими в плані забезпечення позитивного впливу на особистість дітей, схильних до девіантної поведінки, є дитячі і молодіжні громадські об'єднання (організації, союзи, команди, загони, асоціації тощо), варто передбачити

волонтерську діяльність майбутніх фахівців соціальної роботи в таких організаціях.

Дитячі громадські об'єднання створюють умови для : задоволення потреб дітей і підлітків у самореалізації; актуалізації можливостей, які не мали змогу проявитися в інших спільнотах, членом яких були неповнолітні; усунення дефіциту продуктивного спілкування, в тому числі й з дорослими; розвитку соціальної творчості, уміння взаємодіяти з іншими.

Центральне місце в прогресивній педагогічній ідеології дитячого руху посідає ідея підвищення суб'єктивної ролі підлітка в організації, пошук шляхів розвитку його самодіяльності. Практика показує, що такі феномени, як самоуправління, самостійність, наявність певних прав у членів організації, є для підлітків особливо цінними. Самодіяльність проявляється, насамперед, в самоуправлінні, яке, будучи формою демократії, дає можливість неповнолітнім реалізувати свої інтереси у групі ровесників і дорослих, відчувати захищеність [4].

Учені Г.Іващенко і М.Кульпедінова виокремлюють три основні педагогічні функції, які властиві дитячим об'єднанням : розвиваючу – забезпечення громадянського, морального становлення особистості дитини, розвитку її творчості, уміння взаємодіяти з ровесниками і дорослими, ставити перед собою цілі і досягати їх; орієнтаційну – забезпечення умов для орієнтації дітей в системі соціальних, моральних, політичних цінностей; компенсаторну – створення умов для реалізації потреб, інтересів, актуалізації можливостей кожної дитини [5, с.36] .

Щоб уникнути загрози формалізації дитячого руху, необхідно особливо активно включати дітей і підлітків у соціальні

відносини, при цьому, як відзначає А.Волохов, не можна включати неповнолітніх в діяльність всупереч їх бажанню, слід дбати про якомога повнішу реалізацію інтересів всіх членів об'єднання, поважати особистість кожного, не допускати приниження його честі і достоїнства, дотримуватися рівності неповнолітніх і дорослих у вирішенні всіх питань, які стосуються діяльності дитячої організації, дорослим не повчати дітей, а краще виховувати їх власним прикладом.

Процес розвитку дитячого і молодіжного руху в останнє десятиріччя характеризується різноманітністю громадських дитячих об'єднань і програм діяльності цих об'єднань .

Д.Лебедев [4] виокремлює деякі види існуючих сьогодні в країні дитячих громадських об'єднань:

1) об'єднання, які мають за головну мету задоволення конкретних інтересів і потреб підлітків(ці об'єднання подібні до гуртків і клубів, але вже переросли їх, у них з'являються риси дитячої самодіяльності);

2)об'єднання, які пропонують підлітку конкретну суспільно-значиму профільну діяльність : воєнно-патріотичну, туристичну, екологічну

3)об'єднання, які пропонують дітям певну систему цінностей (своєрідних „правил гри”), побудовану на їх основі систему відносин і багатопрофільну діяльність.

Отже, залучення майбутніх фахівців соціальної роботи до волонтерської діяльності в громадських молодіжних організаціях буде сприяти вдосконаленню їх професійної майстерності, формуванню готовності до профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки.

Література і джерела

1. Щербетенко А.И.Динамическая характеристика обязательности в формировании готовности к педагогической деятельности : автореф. дисс. канд. психолог. наук : 13.00.08 / А.И.Щербетенко. – М., 1984. – 22с.
2. Дако П. Новое искусство жить : Пер. с фр. / П.Дако. – М.: Ин-т практической психологии, 1995 – 251 с.
3. Тетерская С.В. Волонтер и общество / С.В.Тетерская. – М.: «АКАДЕМИЯ», 2000. – 156 с.
4. Лебедев Д. Детское общественное движение переходного периода / Д.Лебедев // Внешкольник. – 1999. – №5. – С.23
5. Иващенко Г.М., Кульпедінова М.Е. Детское движение: реалии и возможности / Г.М.Иващенко, М.Е.Кульпедінова // Педагогика. – 1989. – №6. – С.34-40.

В данной статье рассматриваются вопросы подготовки будущих социальных работников к профилактической работе с несовершеннолетними, склонными к девиантному поведению. Акцентируется внимание на важности исследования данной проблемы в связи с существенным увеличением количества девиантных проявлений в молодежной среде. Подчеркивается целесообразность формирования готовности студентов к профилактической работе путём вовлечения их в волонтерскую деятельность в молодежных общественных организациях.

Ключевые слова: девиантное поведение, профилактическая работа, готовность, волонтерская деятельность, молодежные организации.

In this article the issues of the future social workers professional training are considered. Especially it is important to train readiness of the future social workers to the preventive work with youth because the deviations among pupils and young people are constantly increasing. Students' participation in the volunteer work with children in different youth organizations will improve their professional level.

Key words: deviations, preventive work, readiness, volunteer work, youth organizations.